

34. Neheraldyk. V spravi nashykh natsionalnykh embliemiv / Neheraldyk // Dilo (Lviv). – 1912. – Ch.206 (8195). – 12 veresnia.
35. Nova kokarda // Vidrodzhennia Ukrainy (Viden). – 1918. – Ch. 54. – 11 lyupnia.
36. Pytannia pro derzhavnyi herb Ukrainy // Nashe mynule. – 1918. – Ch.3.
37. Riznychenko V. Vin zhe. Natsionalnyi kolir Ukrainy (V spravi nashykh natsionalnykh embliemiv) / V. Riznychenko. – [Zvenyhorodka], 1917.
38. Riznychenko V. Herb Ukrainy / V. Riznychenko // Shliakh. – 1918. – Ch.3. – Berezene.
39. Riznychenko V. Herb Ukrainy (V spravi ukrainskykh natsionalnykh embliemiv) / V. Riznychenko. – Zvenyhorodka, 1917.
40. Tomashivskiy S. Ukrainskyi natsionalnyi herb / S. Tomashivskiy // Nedilia. – 1912. – Ch.35. – 29 veresnia.
41. Trembitskiy V. Ukrainskyi Natsionalnyi ta Derzhavnyi Herb / V. Trembitskiy // Kalendar-almanakh Ukrainskoho Narodnoho Soiuzu na 1967 rik. – Dzherzi Syti; – Niu-York, 1966.
42. Ukrainska Tsentralna Rada. Dokumenty i materialy. – T.2. – K.: Naukova dumka, 1997.
43. Ukrainskyi herb na pochtovykh markakh // Nova Rada. – 1918. – №146. – 22 (9) serpnia.
44. TsDAVO Ukrainy. – F.1063. – Op.1. – Spr.6.
45. Tam samo. – F.1063. – Op.1. – Spr.7.
46. Tam samo. – F.1063. – Op.3. – Spr.1.
47. Tam samo. – F.1064. – Op.1. – Spr.6.
48. Tam samo. – F.1064. – Op.1. – Spr.7.
49. Tam samo. – F.1064. – Op.1. – Spr.10.
50. Tam samo. – F.1064. – Op.1. – Spr.15.
51. Tam samo. – F.1064. – Op.1. – Spr.94.
52. Tam samo. – F.1064. – Op.2. – Spr.1.
53. Tam samo. – F.1115. – Op.1. – Spr.1.
54. Tam samo. – F.1509. – Op.5. – Spr.8.
55. Tam samo. – F.2203. – Op.1. – Spr.36.
56. Tam samo. – F.2581. – Op.1. – Spr.207.
57. Tam samo. – F.2581. – Op.3. – Spr.9.
58. Tam samo. – F.3690. – Op.1. – Spr.17.
59. Shramchenko S. Den sviata Ukrainskoi Derzhavnoi floty / S. Shramchenko // Litopys Chervonoj Kalyny. – 1933. – Ch.6.

Hai-Nyzhnyk P. P., Doctor of Historical Sciences, Academician of the Ukrainian Academy of Sciences, Head of the Department of Historical Studies at the Research Institute of Ukrainian Studies (Ukraine, Kyiv), Hai-Nyzhnyk@ukr.net

Approval of the trident in the official symbolism of the Ukrainian People's Republic and the Ukrainian State of the Era of the Central Council and Hetmanate (1917–1918)

The progress of the trident fastening with the state emblem of the Ukrainian National Republic during the period of the Central Council's existence in 1917–1918 and the development of the state coat of arms and the state seal of the Ukrainian State for the Hetmanate of 1918 are highlighted.

Keywords: state coat of arms, state seal, Krychevsky, Narbut, UNR, Ukrainian State.

* * *

УДК 94(477)«1925»

Горбань Т. Ю.,

доктор політичних наук, професор, професор кафедри історії зарубіжної україністики, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), tayrgor@ukr.net

УКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИЙ РУХ: НЕВИКОРИСТАНИЙ ПОТЕНЦІАЛ КОМПРОМІСІВ (ПЕРША ЧВЕРТЬ ХХ СТ.)

За допомогою методу ретроспективного аналізу репрезентативних джерел, передусім документів українських політичних партій, висвітлюються найбільш гострі міжпартійні суперечності, які стали перешкодою на шляху консолідації різновекторних політичних сил у боротьбі

за національно-політичне самовизначення України в зазначений період. Автор ставить за мету показати, що ідейно-політичні розходження, обумовлюючи протистояння всередині політично активного українства, водночас диктували необхідність пошуку компромісів заради досягнення спільної цілі, передусім згуртування українського визвольного руху, однак різне бачення шляхів практичної реалізації ідеї національного самовизначення не дозволило окремим політичним силам виробити компроміс, односпайну стратегію боротьби за українську державність. Виходячи з актуальності проблеми пошуку компромісів у політичному житті, вказано на необхідність усвідомлення уроків минулого стосовно цієї сфери суспільного буття і поглиблення відповідних теоретичних напрацювань.

Ключові слова: автономія, компроміс, консолідація, національно-визвольний рух, самостійність, українське національне самовизначення.

Хронічна хвороба українського визвольного руху минулого, яка передалася у спадок і сучасному вітчизняному політикуму – неготовність до компромісів, небажання чи невміння об'єднуватися заради досягнення спільної стратегічної мети. Тож критичне осягнення історичних уроків має нарешті навчити наших політиків «чути один одного», йти на взаємні компроміси заради того, щоб вирватися нарешті за лінію руху по колу та не повторювати помилок минулого. У цьому бачимо актуальність дослідження означеної проблеми.

Політичні компроміси – це передусім узгодження між людьми, політичними партіями, громадськими організаціями тощо на консенсусній основі, тобто досягнуте шляхом взаємних поступок. Компроміс полягає у визнанні кожним із суб'єктів узгодженостей обов'язковості обмежувати свої претензії на непогіршімість, враховуючи у той же час права інших на власний погляд. А отже, перш ніж знайти місце у відносинах між соціально, політично чи ідеологічно розмежованими групами людей чи політичними партіями, компроміс має відбутися у свідомості самої людини. В суспільно-політичній практиці не зайве керуватися принципом: компроміс має базуватися не на запереченні протилежних поглядів, а, передусім, на критичній оцінці власних підходів, і в той же час – на усвідомленні значущості іншої позиції.

На жаль, у суспільному співжитті, а передусім у політикумі, компромісу протистоїть або примус одних по відношенню до інших, з тим щоб підпорядкувати їх («інших») своїй волі, або ж відчуження одних від інших. Протиставлення за принципом «або ми – або вони», «хто не з нами – той проти нас», як і безліч інших протиставлень, є антикомпромисними. Компроміси – це та середня лінія в політиці і суспільній практиці, яку важко визначити, але ще важче її дотримуватися. Про це красномовно свідчать як численні приклади з вітчизняної історії (з гіркими уроками, часом трагічними наслідками), так і суспільно-політичні колізії нашого сьогодення.

В українському національно-визвольному русі початку ХХ ст., як і у більш широких суспільних колах, укоріненою була традиція здебільшого бачити в компромісах аморальну змову зі злом, пристосування до ворожої сили. І мало хто дотримувався й дотримується іншого погляду: компроміс має бути моральною основою співжиття соціально, політично й ідеологічно розширеного суспільства, яке було, є і буде таким – як з об'єктивних, так і суб'єктивних причин.

Початок ХХ століття в українському визвольному русі ознаменувався появою (зокрема у Наддніпрянській Україні) політичних партій різноспрямованих ідейних орієнтацій: відлівих соціал-демократичного спрямування («українські марксистки») до праворадикальних, як,

наприклад, створена М. Міхновським Українська народна партія (УНП). Така амплітуда ідейно–політичних розходжень апріорі обумовлювала суперечності, а то й протистояння всередині політично активного українства – з одного боку. З іншого – диктувала необхідність пошуку компромісів заради спільної мети, передусім згуртування українського визвольного руху.

Основна лінія розмежування знаходилася передусім у площині визначальної для усього визвольного руху проблеми – українського національного самовизначення. Йшлося, насамперед, про концепцію політичної правосуб'єктності України і українців у складі Російської імперії, пізніше – у стосунках з російським Тимчасовим урядом, ще пізніше – з радянською Росією, зокрема на етапі союзного державотворення; про ставлення українського визвольного руху до демократично налаштованої частини російського суспільства (в контексті розв'язання «українського питання»); про співвідношення національної і соціальної складової всередині українського визвольного руху.

На початок ХХ ст. в українському визвольному русі чітко окреслилися дві основні лінії: самостійницька і автономно–федералістська з протилежними орієнтаціями у питаннях політично–правової суб'єктності України щодо російської держави. Вітчизняна суспільно–політична думка як соціалістичного, так і ліберально–демократичного світогляду, як і політичні партії відповідного ідейно–політичного спрямування, категорично відмежувалися від постулатів державно–політичної незалежності України, викладених, зокрема, у хрестоматійно відомій праці М. Міхновського «Самостійна Україна» (1900 р.), пізніше – у програмних документах створеної ним Української народної партії [4].

Українські партії соціалістичного спрямування, як і українські поступовці, сповідуючи еволюційний шлях суспільного розвитку, сходилися на тому, що висловлювані УНП і її лідером у категоричній формі як мета, так і засоби її досягнення (самостійна Україна будь–якою ціною) штовхають народні маси на політичну авантюру, яка може закінчитися катастрофою для українського визвольного руху, і не тільки як руху національного. Самостійницькі домагання УНП її опоненти вважали недоцільними, принаймні несвоєчасними, за умов, коли на хвилі революційних подій 1905–1907 років відбувалися демократичні зрушення в Російській імперії. І хоча революція актуалізувала національне питання, разом з тим вона, з погляду поміркованої частини українського національного руху, відкривала можливості для інших шляхів його вирішення. За таких діаметрально протилежних поглядів на стратегічну мету визвольного руху, на його тактичні орієнтири досягнення компромісу було апріорі неможливим.

Опоненти М. Міхновського і його партії вважали політичну кон'юнктуру періоду революції 1905–1907 рр. такою, яка давала максимум можливостей для того, щоб вибудувати демократичний фундамент на майбутнє для розв'язання проблеми національної емансипації. Тож вимоги державної самостійності України без врахування реального стану українського суспільства і «особливостей моменту» вважалися передчасними і шкідливими.

Зіставляючи політичні погляди самостійників і прихильників ідеї національно–територіальної

автономії, правомірно зробити висновок, що М. Міхновський був не стільки незрозумілим для своїх опонентів, на чому наполягає немало сучасних дослідників, скільки небажаним. Як соціалісти, так і ліберали в самостійницьких ідеях бачили загрозу для своїх політичних концепцій, які їм видавалися «єдино вірними», отже й безкомпромісними. Тоді як ідея державно–політичної самостійності України, у співставленні з іншими концепціями самовизначення, у фокусі теоретичних побудов яких був постулат національно–територіальної автономії, вочевидь випадала із загального річища українського визвольного руху, отже ще на певний час залишалася незатребуваною українським суспільством.

Проявам політичного радикалізму були протиставлені більш виважені підходи до вирішення українського питання, які враховували реальні на той час можливості відносно меж національного самовизначення. «Все і зразу» через боротьбу проти всіх – такий постулат вважався непродуктивним з причини його неприйняття українським суспільством, яке ще не усвідомлювало себе окремою нацією.

Проте і партії, які орієнтувалися на здобуття національно–територіальної автономії у складі Росії, далеко не завжди знаходили спільну, компромісну позицію. До речі, з такими міркуваннями погоджувалися і ті представники російської політичної думки, які загалом лояльно ставилися до українського питання. Про це писав, зокрема, один із видних її представників А. Погодін, наголошуючи передусім на відсутності погодженої програми національної боротьби українського народу: не встигаєш вдуматися в одну програму, нарікав він, як з іншого боку заявляють, що вона нікуди не годиться і що український народ потребує зовсім іншого. «Потрібно, щоб хто–небудь переконав мене доводами, звернутими до мого розуму, а не до мого серця і не до мого загальних ліберальних принципів, довів мені, що український народ дійсно усвідомлює, що йому потрібно... А поки цього не можна довести, потрібно зробити хоча б інше, теж не менш важливе: нам, великоросам, потрібно б знати, чого хочуть українські вожді, яка їх програма, а не програми» [5, с. 92]. Важко у цьому заперечити автору, враховуючи підтвержену самою історією одвічну неузгодженість у діях, а то і взаємну ворожість вітчизняної еліти на шкоду українським національним інтересам. І хіба про те ж саме не свідчить з усією очевидністю політична ситуація в уже незалежній Україні, принаймні у перші більш ніж два десятиліття її існування?

На час відкриття І Державної Думи (1906 р.) українські вимоги були оформлені у різних програмах політичних партій та громадських організацій. Їх характерна риса – різносторонність поглядів, а відповідно і вимог, щодо вирішення національного питання. Тож часто неможливо було дійти згоди навіть під час обговорення в парламенті найбільшочіших для України питань, які об'єктивно мали б консолідувати позиції всіх українських парламентаріїв. Ситуація дещо змінилася, коли вдалося організувати окрему політичну фракцію – Українську громаду в Державній Думі. Відтак усі виступи проголошувалися тепер від її імені. Пізніше такою об'єднуючою основою стала українська платформа до виборів у ІV Державну Думу. Її розглядали як надпартійну програму–мінімум

українських вимог, які зводилися передусім, якщо не винятково, до запровадження у всеросійському масштабі демократичних норм суспільного життя та запровадження української мови в усіх сферах життя на українських територіях.

Негативну реакцію як серед соціал-демократів, так і серед поступовців викликав перехід на незалежницькі позиції колишнього члена УСДРП Д. Донцова та обґрунтування ним необхідності політичного відокремлення від Російської імперії. Він, як і його однодумці, усвідомлював, що власними силами реалізувати задекларовану мету неможливо, тож надії покладалися на держави, що займали антагоністичні позиції стосовно Росії.

Безкомпромісними критиками самостійницьких ідей Д. Донцова, як це переважно й буває, виступили його колишні однопартійці по УСДРП, зокрема Л. Юркевич та В. Левинський, на сторінках редакційного ними часопису «Дзвін». Різкий осуд викликав не лише факт пропаганди сепаратистських ідей соціал-демократом, а й його відверте австрофільство. З позицій українських соціал-демократів засудив погляди Д. Донцова й формально позапартійний часопис «Украинская жизнь» (С. Петлюра, В. Садовський та ін.), вважаючи його ідеї передчасними і помилковими. Оскільки йшлося про часопис, розрахований на російську прогресивну громадськість, автори скористалися нагодою своїми публікаціями опосередковано застерегти її стосовно того, до чого може призвести ігнорування російським суспільством українського питання. «Недостатньо серйозною» вважав самостійницьку теорію Д. Донцова і провідний ідеолог Товариства українських поступовців С. Єфремов.

Отже, знайти на хвилі загальноросійського революційного піднесення «формулу компромісу», яка б спрацювала на досягнення стратегічної мети українського визвольного руху – національно-державного самовизначення України, у зазначений період так і не вдалося.

Перша світова війна ще більше розколола українську політичну думку і національний рух. Фактором розмежування, яке в роки війни набуло вияву політичного протистояння, стали два основні питання: перше – бути Україні незалежною державою чи суб'єктом автономії у складі іншої держави; друге – на якого стратегічного союзника мав спиратися український визвольний рух. Тож, як пізніше зазначав В. Винниченко, український національно-політичний рух розколовся на «російську», «німецьку» та «українську» орієнтації.

Хоча українському визвольному рухові не було притаманне таке жорстке протистояння між окремими політичними течіями, як це мало місце, наприклад, в російському (українські соціал-демократи і ліберал-демократи скоріше конкурували між собою, ніж ворогували), проте досягти компромісу й використати шанси на повноцінну національно-політичну емансипацію, які давало повалення самодержавства, їм не вдалося. Різновекторність бачення шляхів практичної реалізації ідеї національного самовизначення не дозволила виробити компромісну, єдиноприйнятну стратегію боротьби за українську державність. Маючи спільну мету, окремі політичні сили шукали і надалі продовжували шукати свій власний шлях її реалізації,

що не дозволило українському визвольному потенціалу злитися в одне спільне державницьке русло. Як це було, наприклад, у Польщі, де не лише ідейно, а й територіально розділені політичні партії змогли об'єднатися заради спільної мети – відродження польської держави.

Політичні суб'єкти українського національного самовизначення у своїх переконаннях та практичних діях залишилися різноспрямованими і протягом усього періоду української революційної боротьби 1917–1920 років. Навіть ідеологічно споріднені українські політичні партії часто не знаходили спільної мови, не кажучи вже про сили ідейно антагоністичні. Замість скоординованих дій одні віддавали перевагу національно зафарбованому соціальному реформаторству, обстоюючи ідею української автономії у складі федеративного державного утворення, інші – радикальному самостійництву. Причому ідею федералізму відстоювала абсолютна більшість українських політичних партій. Що дало підстави М. Грушевському, який і після проголошення в січні 1918 р. державної незалежності УНР продовжував відстоювати ідею федералізму, заявити: «...українці виступають рішучо з своїм домаганням широкої національно-територіальної автономії України в федеративній демократичній Російській Республіці. Від цих домагань вони не відступлять» [1, с. 174].

Таку однозначність тверджень навряд чи правомірно сприймати як аксіоматичну. Дуалізм української національної ідеї в питанні змісту національного самовизначення розколював не лише політичну еліту, а й українське суспільство загалом. Несконсолідованість широких народних мас навколо ідеї творення незалежної української держави апіорі прирікала національно-визвольний рух на невдачу. Той же Грушевський, уже перебуваючи в еміграції, писав: «Явно було, що треба рішучо відтяти всякі двозначності й неясності та, відложивши федерування до того часу, коли буде ясно, коли і з ким федеруватись, зараз стати твердо на принципі повної самостійності Української Республіки» [2, с. 513].

Сказане до певної міри відображало зміну орієнтацій національно-визвольного руху. Якщо раніше автономія України у складі федеративної держави розглядалася як етап на шляху до її державно-політичного самовизначення, то в процесі наростання визвольного руху набувало поширення гасло протилежного змісту: «Через самостійність до федерації». Напередодні прийняття IV Універсалу Центральною Радою «Робітничая газета» (друкований орган українських соціал-демократів) писала: «Серед української демократії запанує думка про konieczність проголошення Української Народної Республіки самостійною, як вихід з утвореного тепер незалежними обставинами становища і яко єдиний шлях до справжньої федерації» [7]. Якщо до цього додати, що дещо раніше УНР наголошувала, що російська держава мусить бути вільною дружньою спілкою вільних народів, мусить бути перебудована на федеративних основах [6, с. 28], то правомірно вважати, що це був певний крок на шляху до компромісу. Щоправда, на такій, в принципі протиприродній для неї, позиції УНР довго не утрималася.

Як відстоювання постулату автономії у складі федеративної держави, так і прагнення до самостійної української держави мали, в принципі, одну й ту ж

стратегічну мету – національне самовизначення. Мету, яка мала б стати платформою для пошуку компромісу. Адже, по суті, то були різні варіанти розв'язання однієї і тієї ж проблеми, варіанти, які так і залишилися неузгодженими, отже, й нереалізованими.

Не став компромісом тривалої дії й Акт соборності (злуки) між УНР і ЗУНР, проголошений у січні 1919 р. Формальним об'єднанням, яке мало лише декларативне значення, називав пізніше Злуку В. Винниченко, хоча й характеризував її як великий історичний акт. Ще один очільник Директорії, який стояв біля її витоків і був одним із ідеологів самого Акту, С. Петлюра, незадовго до своєї загибелі писав: «При тому стані національної свідомості нашого народу, його організованості і дисциплінованості, на якому застав його 1917 і 1918 роки, лише скоординованою акцією обох його частин – «наддніпрянців» і «галичан» – можна було досягнути ідеалу державної самостійності. Цієї скоординованості не було в самому початку боротьби. Обидві частини не доросли до визнання єдиної керуючої волі...» [8, с. 10]. Цілком зрозуміло, що в основі такої «єдиної керуючої волі» мав бути компроміс і лише компроміс.

Остаточної поразки український визвольний рух зазнав на початку 20-х років минулого століття. Централізаторські тенденції в політиці радянської Росії щодо України на етапі союзного державотворення розкололи політично активну частину українського суспільства. Підтримку російські більшовики знайшли у середовищі своїх ідеологічних adeptів в Україні. Натомість наступ на суверенні права України, свого часу декларовані більшовиками, зумовили опозиційні настрої частини патріотично налаштованої інтелігенції, у тому числі і в партійно-урядових структурах. Тож говорити про скоординованість виступів проти централізаторського курсу Москви з боку партійно-державного керівництва УССР як такого не доводиться.

З різних причин державно-партійне керівництво республіки не реалізувало ідею національного консенсусу задля відстоювання прав формально суверенної української держави. Більше того, навіть вочевидь опозиційні централізаторському курсу більшовиків сили так і не змогли об'єднатися на спільній платформі заради збереження державного суверенітету УССР. Не маючи єдності тактичної, вони не змогли досягти й єдності організаційної. Їх розрізнені, неконсолідовані спроби відстояти суверенітет республіки зазнали історичної поразки.

Висновки-уроки до всього сказаного очевидні. Розмірковуючи над причинами поразок українців у боротьбі за державність, В'ячеслав Липинський писав: «Всякий знає, що погубила нас сварка і брак єдності між нашими провідниками. І всякий повинен знати, що така сварка і брак єдності погубить нас знов, як настане наше слідує політичне Різдво... Люде взагалі, наші більше ніж інші, мають од природи нахил до сварки і роз'єднання. І хто хоче, щоб ми мали колись свою державу на нашій землі, повинен про оцей нахил наших провідників до сварки і роз'єднання твердо пам'ятати» [3, с. 415, 416]. З огляду на перманентні політичні кризи, які супроводжують суспільне життя в Україні практично всі роки її державної незалежності, сказане видатним вітчизняним мислителем анітрохи не втрачає своєї актуальності.

Список використаних джерел

1. Грушевський М. Звідки пішло українство і до чого воно йде / М. С. Грушевський // Грушевський М. С. Твори: У 50 т. / Редкол.: П. Сохань, Я. Дашкевич, І. Гирич та ін.; Голов. ред. П. Сохань. – Львів: Світ, 2002. – Т.1: Серія «Суспільно-політичні твори (1894–1907)». – 2002. – С.166–180.
2. Грушевський М. С. Ілюстрована історія України / М. С. Грушевський. – К.: Наукова думка, 1992. – 544 с.
3. Липинський В. К. До Дмитра Греголінського. 16.XII.1924 / В. К. Липинський // Повне зібрання творів, архів, студії / Я. Пеленський (голов. ред.). – К.; Філадельфія: Смолоскип, 2003. – Т.1. Листування (А–Ж). – 2003. – С.414–420.
4. Міхновський М. Українська народна партія і національне питання / М. Міхновський // Національні процеси в Україні: історія і сучасність. Документи і матеріали. Довідник. У 2 ч. / [Упоряд.: І. О. Кресіна (кер.) та ін.; за ред. В. Ф. Панібудьласки]. – К.: Вища школа, 1997. – Ч.1. – 1997. – С.327–331.
5. Погодин А. Необходимость украинской программы / А. Погодин // Украинская жизнь. – 1912. – №12. – С.89–98.
6. Політична історія України. XX ст.: У 6 т. – К.: Генеза, 2002–2003. – Т.2: Революція в Україні: політико-державні моделі та реалії (1917–1920). – 2003. – 488 с.
7. Самостійність і «самостійники» // Робітничая газета. – 1918. – 19 січня.
8. Цит. за: Брик О. Тернистий шлях українського уряду (1918–1921). – Вінніпег, 1969. – 150 с.

References

1. Hrushevskiy M. Zvidky pishlo ukrainstvo i do choho vono yde / M. S. Hrushevskiy // Hrushevskiy M. S. Tvory: U 50 t. / Redkol.: P. Sokhan, Ya. Dashkevych, I. Hyrych ta in.; Holov. red. P. Sokhan. – Lviv: Svit, 2002. – T.1: Seriya «Susplyno-politychni tvory (1894–1907)». – 2002. – S.166–180.
2. Hrushevskiy M. S. Iliustrovana istoriia Ukrainy / M. S. Hrushevskiy. – K.: Naukova dumka, 1992. – 544 s.
3. Lypynskiy V. K. Do Dmytra Hreholynskoho. 16.XII.1924 / V. K. Lypynskiy // Povne zibrannia tvoriv, arkhiv, studii / Ya. Pelenskiy (holov. red.). – K.; Filadelfia: Smoloskyp, 2003. – T.1. Lystuvannia (A–Zh). – 2003. – S.414–420.
4. Mikhnovskiy M. Ukrainska narodna partiia i natsionalne pytannia / M. Mikhnovskiy // Natsionalni protsesy v Ukraini: istoriia i suchasnist. Dokumenty i materialy. Dovidnyk. U 2 ch. / [Uporiad.: I. O. Kresina (ker.) ta in.; za red. V. F. Panibudlasky]. – K.: Vyshcha shkola, 1997. – Ch.1. – 1997. – S.327–331.
5. Pohodyn A. Neobkhodnost ukraynskoj prohrammy / A. Pohodyn // Ukraynskaia zhyzn. – 1912. – №12. – S.89–98.
6. Politychna istoriia Ukrainy. XX st.: U 6 t. – K.: Heneza, 2002–2003. – T.2: Revoliutsiia v Ukraini: polityko-derzhavni modeli ta realii (1917–1920). – 2003. – 488 s.
7. Samostiinist i «samostiinyky» // Robitnycha hazeta. – 1918. – 19 sichnia.
8. Tsyt. za: Bryk O. Ternystyi shliakh ukraynskoho uriadu (1918–1921). – Vinnipeh, 1969. – 150 s.

Горбан Т. Ю., *Doctor of political Science, professor, Professor of the Department of History of Foreign Ukrainian studies of Kyiv Taras Shevchenko National University (Ukraine, Kyiv), tayrgor@ukr.net*

Ukrainian national liberation movement: the unused potential of compromises (first quarter of XX century)

The method of retrospective analysis of representative sources, primarily documents of Ukrainian political parties, highlights the most acute inter-party controversies that have become an obstacle to the consolidation of multidirectional political forces in the struggle for national and political self-determination of Ukraine in the indicated period. The author aims to show that ideological and political differences, causing the conflict within politically active Ukrainians, at the same time dictated the need for compromise to achieve a common goal, first and foremost the idea of the Ukrainian liberation movement, however, the different vision of the ways of practical implementation of the idea of national self-determination did not allow to work out a compromise, a common strategy of struggle for Ukrainian statehood. Based on the relevance of the problem of finding compromises in political life, it is indicated that the awareness of the lessons of the past in relation to this sphere of social life, as well as the deepening of the relevant theoretical works, is necessary.

Keywords: *Autonomy, compromise, consolidation, national liberation movement, independence, Ukrainian national self-determination.*

* * *